

Miskolczy Ambrus

Mircea Eliade megtérése a Vasgárdához

„Az egyetemi hallgató semmi, de minden lehet” – írta Traian Brăileanu a legionárius – szociológus – professzor.¹ És ez, ha valakire, akkor Mircea Eliadéra igaz. Ha valaki kortársai közül, akkor ő sikeres volt. A semmi és a minden között ő volt az úgynevezett 27-es nemzedék hangadója, sőt ahogy olykor mondták, a főnöke. 1928-ban majdnem hároméves ösztöndíjjal felfedezi a maga számára Indiát. 1934-ben a *Yoga* című művével doktorál, és miután ez 1936-ban franciául is megjelenik, nemzetközi hírnévre tesz szert. Közben sikeres regényíró lett, változatlanul ontotta magából a cikkeket, fáradhatatlanul kellett írnia, hogy meg tudjon élni, mert csak tanársegédséggel vitte. A majdani chicagói professzor Nae Ionescunak lett a tanársegédje, a Professzornak, aki – publikációk híján – csak docens maradt, előadásai egy részét is átadta, és fizetése egy részét átengedte. Eliadénak még a neve sem szerepel a bukaresti egyetem évkönyveiben. Viszont ő vezette be a vallástörténetet a bukaresti egyetemi világba, első kurzusának tárgya a rossz és a megváltás problémája az indiai filozófiában.² Mágnesként vonzotta a hallgatókat. Már írói munkássága miatt is. Indiai szerelméről szóló regényét, a *Maitreyit* még a király is olvasta, a legjobb modern román regénynek tartotta³, bár nem vitte túlzásba az olvasást. De problémájuk: a nő vonzása, közös volt.

Eliade 1927-es nemzedéki programadó cikke politikaellenes, de aztán fokozatosan eljutott a Vasgárdához. A híd, amelyen átkelt egyik világból a másikba, az ortodoxia értelmezése. „A nyugatiak katolicizmusban születnek. A keletiek eljutnak az ortodoxiához.” Lelki tapasztalatokra van szükség. Az ortodoxia az autentikus kereszténység. „Keresztényeknek kell lennünk, hogy értelmet találjunk az életben, olyan értelmet, amely meghaladja az egyszerű emberséget, és abból a metafizikából fakadjon, amely minket vezet.”⁴ „Az autentikus vallásosság újjászületése”⁵ – e program rövid foglalatja. Az említett híd pillére a metafizika. Nae Ionescu metafizikája. Eliade publicisztikájában és szépirodalmi munkásságában jól érzékelhető, hogy miként ragadja magával a fasiszta korszellem, miközben annak – olykor a maga módján – megpróbált ellenállni és egyben átértelmezni azt, hogy közben maga is formálója legyen ennek a szellemnek. Nagy játszmat folytatott az erkölccsel, miközben célja elitizmus, individualizmus és kollektívizmus egyeztetése. És tette ezt szenvedélyesen. Kétségbeesése és heroikus nekilendülései nem túrták a humort és gúnyt – az önkritikát sem. Gyűlölte a politikát, valójában az adott politikai világot, de a klasszikus író is, Caragialét, aki nevétségessé

1 Traian Brăileanu: *Studentii*. Însemnări sociologice, 1936. 9. sz. 1.

2 Florin Ţurcanu: *Mircea Eliade. Prizonierul istoriei*. Buc. 2003. 261–262.

3 Mircea Eliade: *Jurnalul porthugez și alte scrieri*. I. București, 2006. 402.

4 Mircea Eliade: *Profetism românesc*. II. Buc. 1990. 58–59.

5 Mircea Eliade: *O generație*. Cuvântul studentesc, 1927. okt. 4. 2. sz.

tette kora politikáját és mechanizmusait, mindenkinél pontosabban – egyetemes, klaszszikus érvénnyel – leírta.⁶ Eliadénak autentikusnak nevezhető lét és hős kellett. Kezdetből fogva imponált neki az olasz fasizmus férfiasságkultusza.⁷ Ugyanakkor még 1927-ben arról is beszámolt – éppen Nae Ionescu lapjában –, hogy Mussolini Olaszországában nincs szólásszabadság, amikor pedig egyik professzor keserűen felpanaszolta, hogy sok értelmiségi feladja egyéni meggyőződését és átmegy a fasisztákhoz, Eliade megtalálta a magyarázatot: „*Talán elkápráztatja őket a Duce géniusza, a fasiszta tapasztalat termékenységére, azon szükségyszerűség tudata, hogy korlátozni kell az egyéni szabadságokat*”, és emellett az olasz értelmiségiek „*Mussolini tevékenységében felismerték római tudatuk lényegét*”.⁸ Megértő élelítés tanúsága ez. És néhány év múlva már benne is dolgozni kezdett a heroizmus iránti igény. Egyik 1932-es novellájának hőse meg is vallja, mártír akar lenni, életét adni egy ügyért.⁹ Csakhogy „nincs hős mítosz nélkül” és a modern világban nem is lehet, nincsenek mítoszteremtő kollektív tapasztalatok, csak politikai taktikai húzások – fejtegette, miután hazajött Indiából.¹⁰ Az önmegvalósítás eszköze a kultúra, azon belül az alkotás. „*Egy kultúrember egy nép virilitásának verifikálása. Tízmillió félművelt viszont nem.*”¹¹ Láttuk, az Axa üdvözölte megtérését a románizmushoz, bár még nem csatlakozott a legionárius mozgalomhoz. Viszont élesen elítélte azt, hogy a Vasgárdát betiltották, „*oly kétségbeejtő és stupid módon gyakorolt barbárság*”-nak nevezte a betiltást. „*Nem tudom, hogy ez politika-e vagy sem. Csak azt tudom, hogy valami barbár és embertelen.*”¹² Még akkor sem csatlakozott, amikor már Nae Ionescu famulusa lett, és mestere már eljegyezte magát a náciizmussal. Eliade, igaz, álnéven, de keményen nyilatkozott a barna és vörös totalitarizmusról: „*Egy éve már egy másik idegen ideológiát akarnak bevezetni, amely lehet, hogy még veszélyesebb, mint az előző [a kommunizmus]: a fasiszta-hitlerista ideológiát, amely a faj- és a felekezeti harcon alapul, az embertelen sovinizmuson és a nevenséges patriotizmuson.*” Hiszen: „*A kommunista egyházrombolók és a fasiszta zsidóüldözők huligánok és barbárok.*”¹³

A kisebbségek jelenléte és nagy száma viszont sértette Eliade igazságérzését, felháborította románizmusát, hogy Máramarosszigeten és Szatmáron a tanácsosok többsége nem román, persze nem azért, mert a románizmus fasizmus vagy sovinizmus lenne, hanem mert az „*röviden és egyszerűen organikus, egységes, etikus, méltányos Állam megvalósításának a vágya*” vezette.¹⁴ Viszont neki továbbra sem kellett Lenint és Hitlert utánzó forradalom, amelyekkel „*intoxikáltuk magunkat*”, elege van a jobboldalból és a baloldalból, a lélek forradalmára van szüksége, mert: „*Ami mindenekelőtt létezik, az a reális élet, a konkrét élet és ezt az életet nem lehet megragadni mentális sémákkal, politikai fogalmakkal, társadalmi orientációkkal. Ezt reálisan, azaz forradalmi módon lehet megismerni, ha teljességgel lemondunk a formulákról, a kívülről ránk kényszerített értékekről, a mitológiáról.*” A forradalom „*új élet iránti pogány éhségből indul, új emberért, új viláéért*”. Az új ember „*létünk értelme*”. Ez az ember nem kiabál az

6 Miskolczy Ambrus: *Modern mítoszok csapdáiban*. Kolozsvár, 2011.

7 Alexandra Laiguel-Lavastine: *Cioran, Eliade, Ionesco. L'oublié du fascisme*. Paris, 2002. 52.

8 Mircea Eliade: *Jurnal de vacanță*. Buc. [1995] 31.

9 Mircea Eliade: *Nuvele inedite*. Buc. 1991. 203.

10 Mircea Eliade: *Crepuscul*. Azi, 1932. 1. sz. 7

11 Mircea Eliade: *Cultură*. Cuvântul, 1933. dec. 16. 3105. sz.

12 Axa, 1933. dec. 23. 24. sz.

13 Ion Plăeșu: *Contra dreptei și contra sfîngei*. Credința, 1934. febr. 14. 59. sz.

14 M. Eliade: *Compromiterea românismului*. Vremea, 1934. márc. 11. 329. sz.

utcán, hanem először magában valósítja meg a forradalmat. Elveti „a régi emberek bestialitásait és mitológiáit”, elveti „az utca mitológiáját”.¹⁵

Ebben az időben Eliade egyik oszlopa volt a Criterion-Egyletnek (1932–34), amelynek rendezvényein légionáriusok, kommunisták és az apolitikusok még együtt szerepeltek, vitatkoztak; nyilvános előadásokat tartottak a legkülönbözőbb témákról és emberekről, mint Mussolini, Lenin, Chaplin, Gide. Ez utóbbi ellen éppen az utca, a harcias „keresztény” diákság lépett fel. Eliade természetesen a Kelet világfelfogásáról beszélt, a „dilletáns európai” és az „életerős ázsiai” szellem ellentétéről, arról, hogy az európaiak szabadon engedik ösztöneiket, míg az ázsiaik elfojtják.¹⁶ A helyzet iróniája, hogy kamaszkorában naplójában parancsba foglalta, miként harcol az éjszakai magömlés ellen¹⁷, aztán Indiában már-már elcsábította professzora lányát, amiért a zord atya kitette a szűrét, pedig már a hinduizmusra is át akart térni, majd egy ásrámban egy dél-afrikai lány csábította őt el, és ezért onnan is mennie kellett.¹⁸ A *Criterion*nak a politika vetett véget, mert legionáriusok nem akartak a baloldaliakkal egy levegőt szívni, aztán felülről bomlasztották fel, mert a hatalomnak sem tetszett a fiatalok szervezkedése.

Eliade 1934. júliusában barátja, Mihail Sebastian védelmére kelt. Ügyesen elhatárolta magát Nae Ionescunak Sebastian könyvébe írt előszavától, amelyben a zsidók örök kárhözatra ítéltettek. Általában egy professzor el-elvárja, hogy neki bólogassanak, Nae Ionescu viszont még biztatta is tanítványát, hogy nyugodtan mondjon ellent neki, ha vannak érvei, ha pedig valaki megkérdi tőle, hogy olvasta-e tanítványa kritikáját, teszi magát, hogy nem látta azt.¹⁹ Eliade így jó lelkiismerettel megírhatta, hogy mivel Isten üdvözítő szándékait ember nem találhatja ki, a zsidók is üdvözülhetnek.²⁰ Ebből kiindulva elmarasztalta professzorának a dialektikáját, mert a történelemfilozófiát keverte a teológiával, viszont állhatatosan hangsúlyozta, a professzor nem antiszemita.²¹ Ez – ha már nem is nagyon volt igaz – jóleshetett Sebastiannak. „Hogyan lettem huligán?” című védiratát 1935 januárjában a következőképpen dedikálta: „*Mirceának, aki nem adta meg a jogot, hogy kétségbe essek az itt elbeszéltnyomorúságok elviselésékor, amelyek nem maradnak fenn, ha igen, akkor azért, mert az ő szava is elhangzott – a legszebb szó.*”²²

Ennek a szellemiségnek megfelelően Eliade hangsúlyozta is, hogy egyetlen önérvényesítési lehetőség: a kultúra, ez biztosíthatja a harmóniát „az ember világa és lelke között”. Igaz, „a városi és külvárosi rétegeket kegyetlen lelki szárazság jellemzi. Őket nem mentheti meg a politika, hanem csak új profétizmus, amely felmagasztalja az alkotást, a cselekedetet, a lelki hozzáállást.”²³ Ki kell vonulni a politikából, és a civil életre kell koncentrálni.²⁴ Így viszont a

15 M. Eliade: *Câteva cuvinte mari*. Vremea, 1934. jún. 10. 341. sz.

16 Mihaela Gligor: *Mircea Eliade. Anii tulburi: 1932–1938*. Buc. 2007. 59–60.

17 Liviu Bordaș: *Altfel despre dioptriile lui Mircea Eliade* (I). [http://www.observatorcultural.ro/Altfel-despre-dioptriile-lui-Mircea-Eliade-\(I\)*articleID_21187-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Altfel-despre-dioptriile-lui-Mircea-Eliade-(I)*articleID_21187-articles_details.html) (2013-02-27)

18 Țurcanu: *Mircea Eliade*, 217–218.

19 Mircea Eliade: *Memorii 1907–1960*. București, 1997. 290.

20 Andrei Oişteanu: *Mihail Sebastian și Mircea Eliade: cronica unei prietenii accidentate*. <http://www.revista22.ro/mihail-sebastian-si-mircea-eliade-cronica-unei-prietenii-accidentate-4157.html>; Paul Cornea: *Mihail Sebastian și problema identitară în De doua mii de ani*. http://www.observatorcultural.ro/Mihail-Sebastian-si-problema-identitara-in-De-doua-mii-de-ani*articleID_18764-articles_details.html (2013-02-27)

21 *Dosarul Eliade. II*. Szerk. Mircea Handoca. București, 1999. 90–100.

22 Mircea Handoca szíves közlése (1994. jún. 9.)

23 M. Eliade: *Cultură sau politică*. Vremea, 1935. febr. 24. 377. sz.

24 M. Eliade: *Renașterea românească*. Vremea, 1935. ápr. 14. 385. sz.

legionárius Deleanu szerint „Eliade és akik vele vannak, kilépvén az aktualitásból, kihulltak a szélre.”²⁵ 1937 májusában Eliade az egyetemről hullott ki, mert a *Krisztina kisasszony* című kisregényét erkölcsstelennek tartotta a Nemzeti Nevelés Minisztériuma, elbocsátását kérte, és az egyetemi vezetés rábólintott. Eliade viszont perbe fogta a minisztériumot és jó egy fél évre meg is nyerte a pert.²⁶ Keserű iróniája ez a sorsnak, mert a szexualitást a legionárius publicisztika zsidó sajtósággként bélyegezte meg.²⁷

Mégis a legionárius ideológia vonzása egyre jobban hatott. És ezzel megintcsak megérkeztünk a mítoszokhoz. Mert, amíg az ember fiatal, azt hiszi, meghaladhatja a *conditio humanát*, megszállhatja az abszolútumnak, a szabadságnak, az örökkévalónak, az egyetemesnek. „A fiatalság az életben az egyetlen szakasz, amikor valóban kapcsolatba lehet kerülni a mítosszal.” Eliade meg is vallja, már ég ezért a mítoszért. „Sajnos, nincs más valóság.”²⁸ Panait Istrati az intő példa. Ő „nem tudott hinni egy mítoszban sem, miután meggyőződött arról, hogy az igazságtalanságokat és bűnöket takar. Ma mégis csak a mítoszok hatnak a tudatra és csak általuk várják a győzelmet.”²⁹ Kérdés: milyenek?

A legvulgárisabb az antiszemita mitológia. Ezzel lehetett mozgósítani. 1922 végén is az antiszemita egyetemi diákság minden problémájára gyógyírnak a numerus clausust tartotta. A zsidóellenes tömeghisztéria Eliadére is hatott. Igaz – nyilván vörösös haja miatt –, zsidónak nézték, és majdnem megverték.³⁰ Erről – iskolai – naplójában hallgatott, de azt – az eset előtt vagy után? – megvallotta: „Mint valamennyi fiú antiszemita vagyok, de intellektuális meggyőződésből, és rettegek az antiszemita <zsidó> tüntetések sikertelensége miatt.”³¹ Ezt a részt a naplóból gondosan nem adták ki, a kihagyott részletek közléséből azonban kimaradtak az Eliade által javított szavak. Ezeket ékes zárójelbe tettem.³² Kiadták viszont az antiszemitizmus intellektuálisnak nevezett részére vonatkozó egyik részletet, éspedig azt, ahogy Eliade és barátai jó alaposan megvitatták „az antiszemita kérdést”. Paradox módon „köz-tünk” Mihail Polihroniade „az egyetlen filozemita”.³³ Az 1930-as években már elszánt antiszemita, és – különös véletlen – a naplóíró a kéziratban először antiszemitát írt.³⁴ És miután kissé összeszólalkoztak, őt is – mint görögöt – parazitának minősítették. Közben 6 millió zsidóról beszéltek, Eliade is megpróbálta helyre tenni a dolgokat, mert kifejtette, hogy a diákok nem azok ellen a zsidók ellen láznak, akik már 40–50 éve itt vannak és lelkük már román, hanem azon csöcselék ellen, amely két-három éve sáskaként árasztotta el az országot. [A majdnem 800 ezres zsidóságnak több mint fele az országgyarapítással került Romániába.] De a lényeg, ezek, akik ma bejönnek, nem is tanulnak meg románul, megszedik magukat, és holnap arannyal teli zsebekkel Amerikába távoznak. Aztán még azon is összeszólalkoztak, hogy a felekezeti kérdést előrangatni középkorias-e vagy sem. De egy francia [antiszemiták számára készült] *Talmud*ban megtalálták a megfelelő helyet,

25 Pavel Costin Deleanu: *Clipa de față a tineretului românesc*. Ideea Românească, 1935. 2–4. sz. 86.

26 Țurcanu: *Mircea Eliade*, 331–332.

27 Const. Tomescu: *Cu d. Radu Gyr despre bătaia literară și multe altele*. Porunca Vremii, 1937. máj. 6. 730. sz.

28 M. Eliade: *Mitul generației tinere*. Vremea, 1935. aug. 4. 399. sz.

29 M. Eliade: *Destinul lui Panait Istrati*. Vremea, 1935. aug. 25. 402. sz.

30 Mircea Handoca: *Convorbiri cu și despre Mircea Eliade*. Buc. 1998. 85.

31 Liviu Bordaș: *Altfel despre dioptriile lui Mircea Eliade (II)* [http://www.observatorcultural.ro/Altfel-despre-dioptriile-lui-Mircea-Eliade-\(II\)*articleID_21235-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Altfel-despre-dioptriile-lui-Mircea-Eliade-(II)*articleID_21235-articles_details.html) (2013-02-27)

32 B. A. R. Ms. r. 5962. Mircea Eliade: *Mon journal d'école*. 88/v.

33 Mircea Eliade: *Cum am găsit piatra filozofală*. Szerk. Mircea Handoca. Buc. 1996. 596.

34 B. A. R. Ms. r. 5962. 106/r.

melyen az áll, hogy a goj nem ember, nyugodtan megölhető. Közben egy zsidó osztálytársuk, majdnem elájult, de megnyugtatták, őt nem bántják, mert lélekleben már román.³⁵ Miután pedig levonult a diáktüntetések árja, Eliade antiszemita felvillanásainak is vége szakadt. Amikor viszont 1935 októberében arról írt, hogy az 1918–1921-es három év a kortárs Románia történetében erkölcsileg is a mélypont³⁶, akkor hallgatólagosan – kódolt üzenetként – azt mondta ki, hogy 1922-ben az antiszemita diáktüntetésekkel valami nagy-szerű kezdődött. Pedig 1932-ben azt fejtegette, hogy Romániában csak a kretének becsületesek, azoké a jövő, akik „le a zsidókkal!” kiáltással kezdik karrierjüket, de ő büszkén nem tartozik közéjük.³⁷ 1942-ből visszanézve 1932 volt élete és nemzedéke legszebb éve.³⁸ 1933-ban vége szakadt a békés éveknél.

Eliade úgy emlékezett, hogy amikor 1933 februárjában kitört a sztrájk a grivica vasúti javítóműhelyekben, és egész nap szólt a sztrájkra hívó sziréna, akkor valami végtelen történt: őt és nemzedékét belevetették a történelembe. Kikerültek a „paradicsomból”³⁹, de ez csak a békés polgári világ metaforája volt, ami azért nem volt annyira békés. Vívódásait – önéletrajzi szempontból – legérdekesebb regényében szublimálta. Címe: *Visszatérés a paradicsomból*. A regényt 1931-ben kezdte el, aztán 1933 végén fejezte be. „...abszurd, logikátlan, hisztérikus” – jellemezte a Criterion-kör fő szervezője.⁴⁰ Éppen ezért ebben a regényben érvényesül legerősebb írója spontaneitása. És ahogy ilyen regények esetében lenni szokott, a kézirat érdekesebb, mint maga a megjelent mű. Mindkettő kaotikus, bár a történet egyszerű, a két nőbe szerelmes deklasszált bojárú öngyilkosságban keresi a lét „eredeti egységét”, és közben rengeteget beszélnek. Tudálékos, mesterkél, nem is életszerű, könyvízü, esszébe illő deklamációk forgatagába kerül az olvasó. Viszont az az alapkérdés annál fontosabb, amelyet a főhős – a bukaresti Faust – hosszas okoskodás után tesz fel: „Mi ellen lázadjak?” Hiszen, okoskodik, ha író lesz és a környező világ elfogadja, könyveit veszik, akkor is „addig fogadják el lázadásomat, amíg megfelel az ő lázadásuknak”.⁴¹ (Olyan memento, amelynek jelentőségét maga sem ismerte fel.) Mindenesetre a kéziratot purifikálta a cenzúra, az öncenzúra – a tökéletesítés kinyomozhatatlan dialektikájának megfelelően. Ami csak kéziratban maradt olykor jobban vall magáról Eliadéről, mint nyomtatott regényének hősei, akik szintén az ő egymást kergető gondolatait adták elő. Például alig maradt valami abból a beszélgetésből, amelyet a *Polul* (A pólus) című újság alapításáról folytattak. A regényben keresztényi szeretetet hirdető Eleazar a kéziratban az Egyetem és az Akadémia felrobbantásának vágyáról vall. Mire a főhős, ha „politikai folyóiratról lenne szó, helyén lenne az erőszak. De olyan kulturális folyóiratban, mint a miénk, undorító demokratikus maradvány.” Mire E.: „Az ablakok betörése jó előjel.” A főhős: „Akkor alakíts anarchista vagy antiszemita kört. Igazad van. A politikának végül is van értelme, ám következményei erőszakosak. De a mi reformunk vagy megújulásunk, nevezd, ahogy akarod, arisztokratikus kell legyen, visszafogott, derűs, technika. Ez hiányzik az új generációnak: olyan technika, amellyel alkotó módon fejezi ki érzékenységét és gondolkodását. De az arisztokratikus technikát hagyomány útján adják át.” Ezek után a demokrácia, racionalizmus elleni kiáltványban az új eszményt: spiritualitás, kereszténység, férfiaság, integritás stb.

35 Eliade: *Cum am găsit piatra filozofală*, 598–599.

36 Mircea Eliade: 1918–1921. *Vremea*, okt. 27. 411. sz.

37 Mircea Eliade: *Cretinion*. Cuvântul, 1932. nov. 25. 2729. sz.

38 Mircea Eliade: *Jurnal porthugez și alte scrieri*. I. Buc. 2006. 121.

39 Mircea Eliade: *Memorii (1907–1960)*. Buc. 1997. 263.

40 Anton Golopenția: *Rapsodia epistoalară*. I. Szerk. Sanda Golopenția. Buc. 2004. 199.

41 Mircea Eliade: *Întoarcere din rai*. Buc. 1992. 75.

konfúznak és fecsegőnek nyilvánította.⁴² Sőt, más alkalommal Maritain tomizmusán és Bulgakov ikonkultuszán évődött, és megvallotta, hogy „az utóbbi idők vallásos mániái erősen eltávolítottak a kereszténységtől”.⁴³ Abból a beszélgetésből nem is maradt semmi, mely arról az országról szólt, ahol „egy ostoba tudós és egy redingote-os plagizátor ostoba diákok és diáklányok tízezeinek adja elő a filozófiát, ahol sznob homoszexuálisok patronálják az értelmiségi elitet, ahol minden lélegzetből árad a politika, a regényírók politikai vagy porno regényeket írnak, a fiatal nemzedék szellemileg maszturbál, és ehhez a harcos <ortodoxia> kereszténység bajnoka asszisztál”.⁴⁴ Ezt sokan magukra vették volna, még talán részben mestere, Nae Ionescu is. Kimaradt a regény végső változatából az a belső monológ, amelyben a főhős azon kesereg, hogy rengeteg olyan dolgot tud, amit Bernard Shaw, Max Scheller vagy Lenin nem tudtak, és „mégis teljesebb és fényesebb életre emelkedtek, mint én”.⁴⁵ A regény kéziratában Eleazart abszurd figuraként jellemzik a többiek, aki „frenetikus és dogmatikus szubjektívizmusnak adja át magát”, sőt „keresztény profétának, arkangyalnak hiszi magát, és ennek megfelelően cselekszik”.⁴⁶ Ő a tett embere, olyan világban, amelyben „minden hit hatékony, de végül minden intellektuális offenzíva csak verbális. Sajnos a mi századunkban az egyetlen fegyver a harcban a szó. Akkor? Eleazar hisz, ezért győz, most vagy tíz év múlva, nincs jelentősége. De a győzelem az övé lesz, természetesen, ha idő előtt nem lesz szerzetes...”⁴⁷ Szerzetesnek beállni kétértelmű mozzanat, mert átvitt értelemben, politikai száműzetést is jelent, kirekesztést az életből. Hajdan a trónkövetelő vajda jelölteket zártak kolostorba, hacsak nem ölték meg őket.

Nem kétséges, Eleazar Codreanura emlékeztet. De Eliade még azelőtt, hogy a kormány betiltotta volna a Vasgárdát, nyilván megtapasztalva a liberális kormány gárdaellenességét, átírta a művét, kivette azt, amiért a kormány emberei megneheztezhetek volna, és azt is, amiért a legionáriusok is. A megjelent regényben Eleazar már sokkal absztraktabb figuraként olyasmiket mond, hogy bele kell lóni a grivicai sztrájkoló tömegbe, és arról elmélkedett, hogy Isten volt a legnagyobb forradalmár, mert felülről teremtett, a forradalmakat felülről csinálják, a francia forradalom is elit műve volt, metafizikusoké és moralistáké. Az alulról jövő forradalom szerinte eleve nem lehet új, gyilkosságokkal nem lehet forradalmat csinálni, csak fiatalok képesek valóban újra. Az orosz kommunista forradalom kollektív degenerálódás eredménye, absztrakciókban mozgó alakoké.⁴⁸ A sok, szinte végtelennek tűnő beszéd háttere az, hogy – a titkosrendőrség szerint – Bukarestben százezer felfegyverzett kommunista készülődik a nagy támadásra. Ebből aztán az lesz a regényben, hogy az egyik nagy beszélő alak, Emilian, aki belépett a Pártba is, hosszasan elmélázik azon, hogy – mint Emil Cioran később írta – ki kellene irtani az öregeket; lerombolni egész Bukarestet, és helyébe öregek nélkül „napvárost” emelni, hatalmának megtapasztalására elég szánalmas módon – mintha Dosztojevszkij egérlyuk-embere lenne – megerőszkol egy cselédlányt, aztán lelő egy csendőrt, és ágynak esik.⁴⁹ Eliade szöcsöve a középszerűséget kárhóztató – ugyancsak absztrakt – alak, de a diagnózisa elég pontos, részben ami a helyzetet illeti, és részben, ami magának Eliadénak a helyzetmegítélését: a proletáriátus és a burzsoázia esetében is tömegek állnak egymással szemben, ma a rendőrök lövik a mun-

42 B. A. R., Ms. r. 5961. 147–148., 153.

43 uo. 200.

44 uo. 18. Amit ékes zárójelbe tettem, azt kihúzta.

45 uo. 30.

46 uo. 80.

47 uo. 83.

48 Eliade: *Întoarcere din rai*, 193–194.

49 Eliade: *Întoarcere din rai*, 164., 171

kásokat, holnap a munkások a burzsoákat, az értelmiséget egyik fél sem veszi komolyan, nekik valahova csatlakozniok kell, egyedül, „amíg értelmiségiek vagyunk, nem számítunk”. Ami a gondolkodást illeti, „az artikulált gondolkodás mindig individualista. Csak a mitikus vagy misztikus gondolkodásnak vannak konkrét gyökerei a kollektivitásban.” Egyelőre – ömlik a szóáradat – mindent előnt a szex, minden oldalról fenyeget a biológia, nem érvényesül a szellem primátusa, a tisztánlátásé, a gondolkodásé, a szellemi technikáé, nemzedéke szexuális neuraszténiasok nemzedéke, maga a szerelem is a megismerés eszköze, a házasság a megtisztulásé. Viszont baljós érzései vannak, nemzedéke, feláldozott nemzedék, olyan eszméért kell harcolnia, amelyben nem hisz, az események sodorják őket, amíg eljön a forradalom.⁵⁰ Hogy milyen is lesz ez a forradalom nem derül ki. Annál inkább kiderül, hogy mi a halál: abszolútum, konkrét egzisztencia, örök élet, győzelem, extázis.⁵¹ Ezt a halálkultuszt Eliade is művelte. Alapjában nemzedékével együtt a tapasztalati megismerés híve volt. Egyik alakja ki is mondja, nem érdekli, mit csinálnak a kommunisták, a társadalmat tapasztalatai alapján ítéli meg. De maga a főhős mondja ki, a tapasztalat is csak ópium, mert az élet állandó bomlás.⁵² A főhős öngyilkosságával Eliade megölte magában azt a férfit, aki két nőhöz kötődött, ezt is bomlásként élte át, és megnősült. Felesége – Nina Mares – lelkes legionárius lett. Ő lassabban követte. Cikkeiben, esszéiben vitalista. Fasizmusának leglelkesebb leleplezője úgy vélte, hogy az 1920-as évek és az 1930-as évek Eliadéjának nézetei között „inkább csak fokozati különbség van, mintsem természeti”. Eszméinek természete tehát azonos.⁵³ A leleplezés óriási felháborodást váltott ki román értelmiségi körökben.⁵⁴ A vitacikkek sorozatának inkább Eliade fasizmusának a rehabilitálása lett a végeredménye, mintsem e fasizmus természetrajzának pontosabb feltérképezése. Ezt sémákban nehéz is megragadni. A maga dialektikájában kellene látni, amennyire lehet, konkrétan leírni az indulati nekilendüléseket és megtorpanásokat. Láttuk, amire befejezte nemzedéki tézisregényét, megtorpan. Antionalizmusa viszont lassan vitte a Mozgalom felé, amelynek szívó hatása egyre jobban érvényesülhetett, részben a kormányzati politika, részben pedig a náci Németország tömegvonzása miatt.

Eliade 1934–35-ben írt *Huligánok* című regényében azonban még alaktalanul kavarognak majdani legionarizmusának elemei – és még azok kritikája is. Szó van absztrakt szenvedélyekről, önmegismerésről, tapasztalat útján való megismerésről, kollektív halálról, forradalomról, a halál megvilágosító lehetőségéről, a középszerűség fojtogató mivoltáról, a végső valóságról, kollektivizmusról és individualizmusról, önmegvalósító alkotásról és félrecsúszásról. A huligán tapasztalat nem más, mint az ember hite saját biológiájában. A tapasztalati valóság azonban az értelmiségi nyomor, az agresszivitás, az önmegvalósítás pedig csak a szexualitás. A huligán fogalma azonban még az új emberét is magában foglalja – legalábbis az egyik párbeszédben. Az egyik hős pedig valamiféle beatitudót érez a kegyetlenségben. A regényen túli valóságban ez az absztraktnak tűnő kijelentés a legionárius harcos elszántságában ölt testet. A másik hős pedig ilyesmit mond ki: „*Vulgaritásodtól*

50 Eliade: *Întoarcere din rai*, 185–186., 259., 287., 289.

51 Eliade: *Întoarcere din rai*, 221., 232., 265., 299.

52 Eliade: *Întoarcere din rai*, 138., 266.

53 Laignel-Lavastine: *Cioran, Eliade, Ionesco*, 84.

54 http://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandra_Laignel-Lavastine; <http://www.revista22.ro/cioran-eliade-ionescu-uitarea-fascismului-de-alexandra-laignellavastine-123.html>; <http://filme-carti.ro/carti/cioran-eliade-ionescu-uitarea-fascismului-de-alexandra-laignel-lavastine-i-430/>; <http://www.revista22.ro/o-carte-despre-cioran-eliade-ionesco-100.html>; <http://convorbiri-literare.dntis.ro/PAPUCnov3.html>; http://www.romlit.ro/ionesco_dup_ionesco; http://www.romlit.ro/istoria_ca_proces_politic; <http://www.revista22.ro/portretul-artistului-ca-delincvent-politic-i-103.html>

undorom, attól a bolond vágytól, hogy csak azért keveredsz az emberek közé, hogy bele vesszél közéjük, hogy uraljad őket...” Ez a kijelentés annak az értelmiségi vágnak felel meg, hogy a tömegben feloldódva, annak elitjét alkossa. A következő regényhósi kifakadás egyértelmű célzás: „Az országnak szüksége van rám. Mindent a hazámért!” Ez egyértelmű igényt juttat kifejezésre, aki így beszél, az a „Mindent a Hazáért” pártban találhatja majd meg a helyét – a prózai valóban.⁵⁵

Cioran dekódolta regény az üzenetét, pontosabban továbbgondolta azt, ami a regényben történt és elhangzott, és levonta a következtetést. Eliade hőseinek megfelelőit Dosztojevszkij Ördögökjének hőseiben találta meg. A regényben szereplő nemzedéket azért találta nagyon románnak, mert „egyetlen szellemi konfliktus sem vezet tettehez, és ezáltal a szellemi dráma nem integrálódik az életbe.” Más szóval: csak fecsegnek és nem cselekszenek. „Ha máshol a hősiességet az határozza meg, hogy szembeszállnak a világgal, nálunk a hősiességnek nincs más értelme, mint ellenállás a félrecsúszásnak. Undorodom azoktól, akiket legyőzött a sors.” Ez az ő életstratégiája, amit másoknak javasolt: „A legnagyobb hősiesség – úgy tűnik nekem – a történelem elfogadása.”⁵⁶ Más szóval: csatlakozás a Vaszgárdához. Eliade meg is tette. És ezt részben a kommunizmus veszélyével legitímálta. Műveinek, cikkeinek kommunista kritikusai viszont az ő apolitikus megnyilatkozásait is gyávaaságnak nyilvánították, kispolgári megnyilvánulásnak, őt magát fasisztának, amikor még nem volt az⁵⁷ – mindez kommunista győzelem esetén a megsemmisítés lehetőségét foglalta magába, és erősítette Eliade elszántságát. A szelleminek nevezett politikai mozgalomba való beolvadás a sokat – kvázi-programként – emlegetett autenticitás másik arca. Ez „tette lehetővé meg, hogy önmagunk maradjunk” – írta 1970-ben egy női hódolójának, hozzátéve: „Innen a szerelem (mint megismerési eszköz) jelentősége és a szexualitásé (mint az egyetlen kapcsolatnak az Élettel, mely kapcsolattal egy »intellektuel« rendelkezik.)”⁵⁸

A Vaszgárda vonzása fokozatosan érvényesült. 1933-ban már a hatóságok tudják, hogy Mircea Eliade is megnézte a Zöld Ház építését.⁵⁹ Imponált neki a Kapitány habitusa, Moța „kereszténysége”, Marin tréfás kedélye. Még nem nevezte meg őket cikkeiben. De az az ifjúsági „politikai vezető”, aki arról beszélt, hogy küldetése „Románia megbékítése Istennel”, az maga Codreanu.⁶⁰ És kissé rejtélyesen hangzik, hogy ez a megbékélés „az emberi értékek örök hierarchiájának megtalálása”, ugyanakkor értékek felborítása a spiritualitás elsőbbségének jegyében és alkotás, szellemi alkotás mellett civil és állami formák alkotása.⁶¹ Úgy tűnik, ha jól megnézzük a korabeli fotókat, Carmen Sylvára is elment az építőtáborba.⁶² Aztán 1936 szeptemberében eltűnődött azon, hogy mivel a nagyváradi pályaudvaron a hordárok magyarul beszélnek, és a pályaudvar olyan, mint 1916-ban, magyar, talán „főnökeink” megvárják, amíg összeomlik, és aztán újat építenek, „reméljük, románt”, addig is jó lenne, ha a nemzetközi vonatok menetrendjét úgy kellene összeállítani, hogy nappal ne is álljanak ott meg, csak éjjel, rövid időre.⁶³ A magyarok még a Bukarestben sikert aratott

55 Mircea Eliade: *Huliganii*. Buc. 1992. 182., 288., 317., 339.

56 Emil Cioran: *Mircea Eliade și dezamăgirile sale*. Pagini literare, 1936. 1. sz. 49–51.

57 Țurcanu: *Mircea Eliade*, 307–308.; „*Dosarele*” *Eliade*. I. Szerk. Mircea Handoca. Buc., 1998. 133–144.; Gligor: *Mircea Eliade*, 112–113.

58 Mircea Eliade: *Europa, Asia, America...I*. Buc. 1999. 59.

59 MID, 10/1933. 58.

60 Claudio Mutti: *Les plumes de l'Archange*. Chalon-sur-Saône. 1993. 86.

61 M. Eliade: *Popor fără misiune?!... Vremea*, 1935. dec. 1. 416. sz

62 *Mișcarea legionară în texte și imagini*. Buc. [é.n.] = http://www.fgmanu.ro/Carti/2/capitol_toate

63 Mircea Eliade: *Profetism românesc. II*. Buc. 1990. 164.

filmjeik miatt is a begyében voltak⁶⁴, nem is beszélve Földes Jolánról, aki *A halászó macska uccája* című regényéért angol díjat merészelt kapni, amiért Eliade a román propagandáért felelős szerveket is leszidta.⁶⁵ 1937 szeptemberében elmarasztalta a vak állami vezetőket, mert ahelyett, hogy a svábokat és a szászokat favorizálnák, a magyaroknak kedveztek. „*Micsoda ostoba kisebbségi komplexusról tettünk tanúságot, mert félünk a magyaroktól!* – kiáltott fel. Közben „*ölbe tett kézzel néztük, hogy miként erősödik meg a zsidó elem az erdélyi városokban, miként magyarosodott el Déva teljesen, miként pusztult le az Avas-vidék, miként telepítettek zsidó földműveseket Erdélybe, miként kerültek a máramarosi és bukovinai erdők a zsidók és a magyarok kezébe stb. stb.*”⁶⁶ (A máramarosi kitétel új kényszerképzettörténeti fejlemény, mert iskolai naplója szerint 1923-ban a kérdést megvitató diákok arra a következtetésre jutottak, hogy „*a zsidók nem mehetnek Palesztinába, mert ott nincs, aki megmunkálja a földet, hogy annak terményeivel kereskedjenek és megszédjék magukat*”, és különben is „*zsidó nem csap be zsidót*”.⁶⁷ Az érvelés dialektikája nem új: a zsidók, ha nem művelnek földet, az a baj, ha művelnek, az is. A máramarosi zsidók egyébként még azelőtt is műveltek földet, mielőtt Romániához kerültek volna, korszerűbb állattenyésztésük újabb fejlemény.) Közben a románok számaránya Besszarábiában 68%-ról 51%-ra csökkent, és még a bukovinai ukránok is úgy elszaporodtak, hogy már majdnem összeérnek a bolgárokkal, akik a Duna felől nyomulnak. A Bulgáriától elcsatolt Kadriláterbe macedorománokat kell telepíteni, akik a kérésre fejszével válaszolnak.⁶⁸ Különben a magyarok a bolgárok után „*a legimbecillisebb nép*” – amint ezt 1936-ban írta. Mai hívei, akik – úgymond – megvédik az állandó – úgymond – összehangolt nemzetközi támadások ellen, gondosan kihagyják ezt a passzust apologetikus írásaikból.⁶⁹ Viszont jellemző, mert jelzi, hogy a hiszterizált légkörben a hiszterizált hisztérikus hogyan hiszterizál. Eliade maga később állandóan tagadta, hogy *homo politicus* lett volna. Legionarizmusát nem-legionarizmussá átstilizálni akaró mai és minapi prókatorai, mentegetői pedig végtelen naivitásával és vakságával magyarázták és magyarázzák magatartását.⁷⁰ Eliade „*Politikába tévedt humanista*”.⁷¹

Ez a magyarázat és minősítés kissé komolytalan! A legkomolyabb a régi barát keserű vallomása Eliadéről: „*Nem komolytalan, nem örült. Csak naiv*” – írta még 1936 elején naplójában Mihail Sebastian, aki ezt a naivságot azonban „*katasztrofálisnak*” tartotta.⁷² És már korábban megdöbbsent, amikor barátja teljes nyugalommal jelezte: „*Inkább akarok egy kis Romániát, elveszített tartományokkal, de megmentett polgárságával és elitjével, mintsem egy <szovjetizált> proletár nagy Romániát.*”⁷³ (1943-ban attól rettegett, hogy ha Románia szovjet megszállás alá kerül, „*kiirtják azt a százezer embert, akik bűneik ellenére, ma a román jelenséget alkotják.*”⁷⁴)

64 Mircea Eliade: *Ungurii la București*. Vremea, 1937. jan. 10. 470. sz.

65 Mircea Eliade: *Unguria și Yolanda Földes*. Vremea, 1936. nov. 8. 462. sz.

66 Eliade: *Textele „legionare”*, 54.

67 [http://www.observatorcultural.ro/Altfel-despre-dioptriile-lui-Mircea-Eliade-\(II\)*articleID_21235-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Altfel-despre-dioptriile-lui-Mircea-Eliade-(II)*articleID_21235-articles_details.html) (2013-03-06)

68 Eliade: *Textele „legionare”*, 55.

69 Norman Manea: *Despre clovni: dictatorul și artistul*. Cluj, 1997. 213.

70 Mihai Șora – Sorin Antohi: *Mai avem un viitor?* Buc. 2001. 89.; Sorin Alexandrescu: *Paradoxul român*. Buc. 1998. 230., 239., 241.

71 Matei Călinescu: *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade*. Iași, 2002. 39.

72 Mihail Sebastian: *Jurnal 1935–1944*. Buc. 115.

73 Sebastian: *Jurnal*, 93.

74 Mircea Eliade: *Jurnalul porthugez și alte scrieri*. I. București, 2006. 203.

Eliade tehát egyszerre sok mindent mondott és az ellenkezőjét is. Meg is jegyezte ifjúkori naplójában: „*Vannak pillanatok, amikor az ember úgy érzi, nem ő maga. Nem ismeri fel magát, mintha a másikkban élne, kellemes félig-öntudatos állapotban, olyan emlékekben, amelyek nem is az ő emlékei, hallgatásra vágyik, magányra, anélkül hogy elmélyülne magában.*”⁷⁵ A *beatitudo* ezen állapotát időnként felváltotta a *furor* állapota, természetrajzuk viszont mintha hasonlítana, ahogy Eliade fentebb leírta. Ez is a naivitás egyik formája. Viszont szinte értelmetlen az a naivitás, amellyel azt hangsúlyozzák, hogy Eliade a Vaszárdában vallásos és nem politikai mozgalmat látott.⁷⁶ Kétségtelen, nem olyan politikai mozgalmat látott benne, mint a többi, hanem olyat, mely valamennyit félresöpri. Ennek „a naivitásnak” sok arca van. Olyan is, amely egyáltalán nem naiv. Még 1934 októberében ő maga, Mircea Eliade, szabatosan körülírta saját politikai magatartását, amikor a holnaputánra készülve azt fejtegette, hogy az igazi értelmiségiek „tettek alkotói”, míg „a gyakorlati emberek” csak ismétlik mások tetteit, ezért „robotok”. „Hiszen az autentikus »értelmiségi« túl lát a hétköznapiságon, megérti a földalatti erők játékát, amelyek előkészítik a »holnapután« történelmét, és tudja, miként kell beavatkozni. Természetesen nem furkósbottal teszi ezt, nem politikai gyűlésen – mert a készülődő történelem láthatatlan, nem állíthatják meg anyagi erők: ezzel az értelmiségi csak földalatti erőket állíthat szembe, azaz víziókat, feszültségeket, lelki állapotokat.”⁷⁷ 1936 végén már úgy marasztalta el a demokráciát, hogy az nem képes erős államot teremteni, és neki már mindegy, hogy Mussolini zsarnok-e avagy sem, „*egyetlen dolog érdekel, az, hogy ez az ember 15 év alatt átalakította Olaszországot, harmadosztályú államból a világ egyik legerősebb államává tette.*”⁷⁸

Miután a Spanyolországban elesett két önkéntes legionárius, Moța és Marin hamvait hazahozták, róluk írta az első extatikus hangütésű legionárius cikkét. A továbbiakban is elhatárolta magát a fasizmustól, de már nem annyira, mint korábban, egyre inkább szövetségesnek tekintette azt. Hitler javára írta, hogy bár hívei számára „a zsidók »az emberiség ellenségei«, zsinagógákat nem gyújtottak fel és nem mészárolták le a 600 ezer németországi zsidót”. Igaz, Hitler megtehetné volna, de nem tette, nem toleranciából, nem ilyen keresztény erényekből fakadóan, hanem azért, mert „nem bátorította a luciferi hisztéria”. Igaz, a náci is öltek, de korántsem olyan sok embert, mint Sztálin.⁷⁹ Ez Codreanu orientációjának a legitimálása. A Moța–Marin esküből azt olvasta ki, hogy Codreanu „*forradalmának jelentése olyan mélyen misztikus, hogy sikere még egyszer a keresztény lélek győzelmét jelentené Európában, ott, ahol Krisztus nem nagyon győzött eddig, noha milliók hittek benne*”. A román sajátosság a következő: „*Ha pedig a náciizmus a népre (neam) épít, a fasizmus az Államra, akkor a Légió mozgalmának joga van arra, hogy úgy lépjen fel, mint egyetlen keresztény misztika, amely alkalmas az emberi ügyek vezetésére.*” A Moța–Marin-eskü a bizonyítéka annak, hogy a legionárius mozgalom „*mindenekelőtt keresztény forradalom, spirituális forradalom, aszkétikus és férfias, amelyet még eddig nem ismert Európa*”.⁸⁰ Románia megmutatja a Nyugatnak, hogy van olyan nép, amely képes arra, hogy „*hogy történelem fölötti értékekkel csináljon történelmet*”.⁸¹ Ez a lehetőség, kiderül a sorok között, a kommunizmusnak köszönhető, mert Oroszország szovjetizálása után Románia lehet a nagy ortodox állam. Eliade átértékelte saját múltját is, 1927-es fellépését. Ez már – 1937-ből visszatekintve – nem egyszerűen a nemzedéki

75 Eliade: *Notițe*. B. A. R. Ms. r. 5962. 130.

76 Gligor: *Mircea Eliade*, 196.

77 Mircea Eliade: *Pomâine*. Criterion, 1934. okt. 15. 1. sz.

78 Mircea Eliade: *Democrația și problema României*. Vremea, 1936. dec. 18. 468. sz.

79 Eliade: *Textele „legionare”*, 41–42.

80 Eliade: *Textele „legionare”*, 45–46.

81 Eliade: *Textele „legionare”*, 48.

harc megindítása, hanem az új ember fellépése, azé, aki túllép az egyéni önfenntartás ösztönein, és szellemi értékek hordozója. Az ortodoxia oroszországi „szinkópája” után Romániában az ortodoxia új életformát táplál, magával ragadja az egész román közösséget. Ez lesz „a század legnagyobb forradalma”.⁸²

Eliade forradalma is fasiszta, csak ortodox mezben. Mivel a freudizmus az emberi egyenlőséget is jelentette, a fasiszták rituálisan elhatárolták magukat tőle. Eliade is ezt tette, de finomabban, mint azok, akik egyszerűen csak zsidó fantazmának nyilvánították. Szerinte a pszichoanalízis az individualizmus végső határa, mindent megbocsát a betegnek, aki biológiai anarchiában szenved. A megoldás: „A visszatérés az egésznek, totalitásnak tekintett Koszmosz ritmikus, harmonikus Életéhez – a visszatérés, amit a tudományok, a filozófiák és a medicina legutóbbi elméleteiből kiolvashatunk. Ezen el kell gondolkodnunk. Lehet, hogy a mi korszakunk a totalitarizmus...”⁸³ Aztán megírta ő is a maga máramarosi cikkét, amelyben a román nép sohasem volt olyan közel a pusztuláshoz, mint ott és akkor, és az ország élén sem állottak olyan árulók és vakok⁸⁴, akiket már többször is elmarasztalt éppen „vakságuk” miatt. A vakság alapvetően a parlamentáris demokrácia tiszteletben tartásában rejlett, bár ez eléggé viszonylagos tisztelet volt, de a legionáriusoknak ez is sok, és a parlamenti demokráciát azonosították a korrupcióval, a politikai romlottsággal. Közben Eliade 1937 nyarán már harmadszor is Berlinben járt, részben kutatni, részben – talán – Nae Ionescu megbízásából.⁸⁵ Mindenesetre Lucian Blagának lelkesen – és némi konfúzióval – számolt be arról, hogy beszélt „néhány főnökkel”. Háborúra nem is gondolnak, Anglia fegyverkezése ezt kizárja. Nincs Franciaország elleni hangulat, hanem azt várják, hogy ott is kitörjön a nemzeti forradalom, a második. Ugyanakkor „szükség van a térre, a középkori teutón lovagok útján, a balti országok felé. Más megoldást ők sem látnak. Ukrajna elkészeríti őket, hasonlóképpen nehéz lesz megvédeni az afrikai gyarmatokat. »A probléma nagyon bonyolult!« – mondta nekem az informátorom (a koncentrációs táborok titkára) Berlinben. Egyelőre háborúra készülnek.”⁸⁶ Eliade az országgyűlési választásokra készült, aktivistaként is fellépett Bukarest környékén.⁸⁷ A sajtóban is megjelent, hogy megyefőnök volt, aki választási pénzeket kezelte.⁸⁸ A választások napján, december 20-án pedig három megyéből is hozzá kellett fordulni, ha problémák adódtak. Telefonszámait megadta a legionárius sajtó.⁸⁹

Eliade utolsó legionárius cikke a legionárius messianizmus gyakorlati tanácsokkal való ötvözése. Miután megjött egy vidéki városból, ahol „kőd, piszok” honolt, azt magyarázta el a magukat magányosnak érző vidéki értelmiségieknek, hogy ez a valóság nem is olyan nagy baj, mert „tökéletes lelki terápia” lehet, alkalom a harcra a piszokkal, az unalommal, a szomorúsággal. Nem kell a fővárosba vágyakozni, mert itt az elhülyülés és félrecsúszás esélye nagyobb. „A nagy legionárius forradalom megváltoztatja a román lét gravitációs központját: kívülről belülré helyezi.” Mert az egoizmus, a minden áron való érvényesülés helyére „lelkeinkben más »eszmények« születnek, a névtelen áldozat, az észrevétlen munka, az öncélú hősiesség, és akkor – miután mindez belülről ösztönöz, létünket táplálja, méltóságunkat erősíti – a

82 Eliade: *Textele „legionare”*, 50–51.

83 Mircea Eliade: *Notă despre bolnavi*. Vremea, 1937. nov. 21. 514. sz.

84 Eliade: *Textele „legionare”*, 148.

85 Țurcanu: *Mircea Eliade*, 354.

86 Muzeul Literaturii Române, București, 66/III/6. 18618.

87 Țurcanu: *Mircea Eliade*, 358.

88 Horst Junginger: *The Study of Religion under the Impact of Fascism*. Leiden, Boston, 2008. 36.

89 *Cartea Căpitanului Corneliu Zelea Codreanu*. I. Szerk. Murgur Vasiliu, Eleodorus Enăchescu. Buc. 2008. 639.

táj, a komfort, a környezet és egyéb külső értékek káros hatása nem érvényesül, úgy ahogy eddig". Csak az lesz „félrecsúszott, aki nem tudta megtalálni saját léte értelmét, aki nem teremtett semmit és sehol sem...”⁹⁰

Legionárius jóga lenne ez? Némileg igen. A kollektív transz hangulatát színező egyéni transz. Eliade írásművészete a fasiszta átlag fölé emelkedik, de alapvetően a fasiszta tradicionalizmus átstilizálása. És az átstilizált fasizmus szubsztrátuma majdani vallástudományának, mitologizálásának, mítosz kultuszának. Pontosabban tudománya és politikája között állandó az interaktivitás. Van, aki valamiféle párhuzamot és átfedést lát Eliade 1935-ben megjelent alkímiáról szóló írásai és Codreanunak *A fészekfőnök könyvecskéje* között. Mindkettő ugyanis az emberalakítás technikájáról szól, és Eliade cikkeivel „ösztönöz minket erre a párhuzamra”, amikor a beavatási rítusokat jellemzi, célként az emberi tökéletességet és szabadságot jelölve ki.⁹¹ Eliade valóban tagadta, hogy az alkímia egyszerűen csak valamiféle praekémia lett volna. A természet alakításával az ember önmaga alakítására tört – fejtegette, a mágia értelme pedig az, hogy az ember a Kosmosz példájára és annak erejével tökéletességet és autonómiát biztosítson.⁹² Codreanu elitizmusa és Eliade „új arisztokrácia” iránti vágya is megfelelték egymásnak. Eliade 1938 januárjában üdvözölte a nagy fejleményt: a Légio megteremtí a szellem arisztokráciáját.⁹³ Codreanu új embert hirdető programja és Eliade új ember iránti vágya szintén megfelelték egymásnak.⁹⁴ Nem vette észre, hogy „mi választja el Codreanu »új emberét« a Szent Pálétól”.⁹⁵ Bár alapvetően nem Szent Pál volt az eszménye, sokkal inkább az ő Indiája. Amikor – 1935-ben Cioranhoz írt levelében – Európa és „mindannak, ami ehhez a korszakhoz (Kali-yuga) köt,” apokaliptikus összeomlását jósolta, azt a reményét fejezte ki, hogy „Románia nem tartozik ehhez a kontinenshez, amely feltalálta a profán tudományokat, a filozófiát és a társadalmi egyenlőséget”.⁹⁶ Az is kétségtelen, hogy amit Gandhiról írt,⁹⁷ az Codreanu általa adott jellemzésében is felismerhető. Sőt, amikor egy indiai nacionalistával folytatott 1930-as beszélgetését írja le, akkor az, amit indiai beszélegeletpartnerre elmondott, egy mérsékelt legionárius is elmondhatta volna: „Indiában a politika nem politika. Harcunk a függetlenségért metafizikánk szükségyszerű következménye.” Az ember is csak önmaga révén üdvözül, külső segítség nélkül. „Senki sem szólhat bele másnak a sorsába.” Az angol közigazgatás „kasztrál”, gyávává tesz. India „anya”. És „harcunk nem absztrakt,” hanem „keresztshadjárat az anya felszabadításáért. Ez nem politikai harc, hanem misztika: megtisztulás révén jutunk el a szabadsághoz”. Ezért: „politikánk aszkétikus szolgálat. Politikusaink karrierjüket azzal kezdik, hogy teljességgel elvetik a funkciót, a vagyont, a dicsőséget, minden földi jót. Főnökeink szegényebbek, mint mi. Nekünk nem kellenek politikai zsenik és politikai taktika sem. Mahatma [Gandhi] nem zseni, ő szent.” Amíg ő nem lép vissza, nem „folyamodunk erőszakhoz”.⁹⁸ India példa. Eliade 1935-ben egyik előadásán „korunk társadalmi paradoxonairól” – jegyzi meg egyik barátja a naplójában – „elég jobboldali szemszögből indianizmusával” jött elő.⁹⁹ Kora román valóságát is olykor indiai

90 Mircea Eliade: *Provincia și legionarismul*. Vremea, 1938. febr. 13. 525. sz.

91 Laignel-Lavastine: *Cioran, Eliade, Ionesco*, 176.

92 Mircea Eliade: *Alchimia asiatică*. Buc. 1991. 9., 166.

93 Eliade: *Textele „legionare”*, 74.

94 Gligor: *Mircea Eliade*, 174–175.

95 Țurcanu: *Mircea Eliade*, 313.

96 Mircea Eliade: *Europa, Asia, America...I*. Buc. 1999. 151.

97 Laignel-Lavastine: *Cioran, Eliade, Ionesco*, 174.; Gligor: *Mircea Eliade*, 170.

98 Mircea Eliade: *India*. Buc. 1991. 157–158.

99 Petre Comarnescu: *Pagini de jurnal*. I. Buc. 2003. 159.

tapasztalatai alapján is jellemezte. Indiája mintha olykor másik Románia lenne, és fordítva. Ortodoxiáját, az ortodoxiaról kialakított képzeiteit is megihlették indiai tapasztalatai. A hindu szellemiség integrálásán fáradozott. Ezt maga is hangsúlyozta a babiloni alkímiáról szóló 1937-es értekezésében. Ebben arról is szólt, hogy „a germán és az angol kultúra egyes szakaszait az is jellemzi, ahogy beépítik, megítélik vagy elutasítják a görög-latin kultúrát és a zsidó Ószövetség szellemiségét”.¹⁰⁰ A hazai szanszkrit kultúra számára a dák kultúra volt, amelynek viszont nyelvét nem ismerjük, régészeti emlékeit is akkor kezdték feltárni. Viszont ez az azonosulásnak nem lehetett akadály. Eliade azáltal is univerzálisnak érezte magát, hogy olyan néphez tartozott, amelynek dicsősége a dákok révén megelőzte Rómáét.¹⁰¹ Hiszen az őstörténet, a protohíória a germán és latin népekkel tesz egyenlővé, ami azért is sorsdöntő jelentőségű, mert ha Európában új diszciplínák alakulnak ki, nem a középkori múltú népek kerülnek előtérbe, hanem a protohíóriára visszatekintők.¹⁰² És – vallotta büszkén Eliade – míg a román őstörténet vetekedik bármelyik európai nép őstörténetével, a román folklór felülmúlja folklórukat.¹⁰³ A dáko-román kontinuitás a román legionárius (majd kommunista) nacionalizmus legitimációs sémája, de Eliade számára a nemzeti mozanaton túlmutató mitikus távlatokat nyitó valóság is. Ugyanakkor távortartotta magát az árja kultusztól és frazeológiától, holott ez a Vaszárda retorikájában olykor fel-felbukkant. Igaz, nem vitték túlzásba. Codreanu és Moța vigyázott a mozgalom autonómiájára. Szövetséget akartak Németországgal, de nem akartak alárendelt csatlós szerepbe szorulni. Árjábbak sem akartak lenni az árjáknál. Eliade sem.

Indiai útja után fedezte fel a román „kozmosz kereszténységet”, amelyet nehéz meghatározni. Talán kicsit komikus kereszténység. A huszonegy éves író Dosztojevskij Ördögökjének egyik hőstét is mímelve, de alapvetően saját magáról vallva, deklarálta, hogy nem hisz Istenben, csak Krisztusban, miközben kereszténynek tartja magát, és alapvetően a feltámadást igenelte, a színeváltozást, és büszkén deklarálta, hogy „saját lelkemnek én vagyok az Istene”.¹⁰⁴ 1931-es levele szerint Istennek az egész világot átölelő szeretete az, aminek jegyében „a galambok is megkeresztelhetők, a gyermekek pedig testvéreink”.¹⁰⁵ Igaz, nemsokára az ázsiai panteizmust elhatárolta az ortodoxiától,¹⁰⁶ és ezt nacionalizálta. A román paraszt úgy beszél Máriáról, Isten anyjáról, mint bármely olyan parasztasszonyról, aki elvesztette fiát, Jézus ember is, és ezért minden köznapi dologban elképzelhető az isteni jelenlét, „tudunk nélkül a csoda vezet”.¹⁰⁷

Némi kitérő árán hadd jelezzük, hogy ennek a kozmosz kereszténység fogalmi körülírásában Nichifor Crainic is ihlető szerepet játszott, bár őt a fiatal nemzedék hangadó közép szerűnek tartották. Márpedig ő járt elől az ortodoxia nacionalizálásában, amikor a román népi vallásosság és a pogány hiedelmek összefonódottságát is felismerve, a kereszténységet nemzeti mezbe öltöztette, Krisztusból és a szent családból román népviseletbe

100 Mircea Eliade: *Drumul spre centru*. București, 1991. 487.

101 Bogdan Petriceicu-Hasdeu: *Scrieri literare, morale și politice*. I. Szerk., bev., Mircea Eliade. București, 1937 LXXV.

102 Mircea Eliade: *Fragmentarium*. București, 1939. 37–38.

103 Mircea Handoca: *Mircea Eliade și folclorul*. Limbă și literatură, 1981. 4. sz. 614.

104 Mircea Eliade: *Romanul adolescentului miop*. Buc. 1989. 191., 281–284.

105 Constanin Coroiu: „Creștinismul cosmic” al lui Mircea Eliade. <http://www.revistalucafarul.ro/index.html?id=3867&editie=159> (2013-03-03)

106 Mircea Eliade: *Solilocvii*. Buc. [1932] 1991. 63.

107 Mircea Eliade: *Oceonografie*. Buc. 1991. [1934.] 70., 141.

bújtatott folklórfigurákat csinált még 1923-ban¹⁰⁸; 1934-ben – mikor látta, hogy az államellenes terrorizmusra való bujtogatásért börtön jár – megtagadta a Vasgárdát. Később *A Paradicsom nosztalgiája* címmel foglalta össze nézeteit, amelyek tézise egyszerű: a bűnbeesett embert nem a tudatalattija vezeti, hanem a paradicsom nosztalgiája.¹⁰⁹ Míg ez a nosztalgia Crainicnál tudós teológia része, Mircea Eliadénál később „népi teológia” eleme lett. Ebben Krisztus „csak egy »isten«, a régi politeizmus öröksége”, de jelenléte megszenteli a természetet, „a paradicsom nosztalgiája” nem más, mint „a vágy, hogy újra megtaláljuk a megszentelt természetet.”¹¹⁰ 1944 után Eliade *A bárányka (Miorița)* című balladában ismerte fel ennek a legtokéletesebb kifejezését.¹¹¹ Éspedig abban, hogy az a kis pásztorfiú, akit két társa meg akar ölni, a néphiedelmekre jellemző halott lakodalmát készül megkötni, mint mondja, a „világ királykisasszonyával”, és a nászon a természet különböző elemei (csillagok, hegy, madarak, fenyők) működnek közre. Ezt a romantika és az Eliadéra is ható korábbi nemzedék emblematisztikus írója, Lucian Blaga a reintegráció mítoszaként értékelte. Eliadénál viszont „új vallásos alkotásról van szó, ez Délkelet-Európa sajátja, amelyet mi »kozmosz kereszténységnek« nevezünk, mivel egyrészt a krisztológikus titkot a Természet egészére vetíti, másrészt elhanyagolja a kereszténység történeti elemeit, az emberi lét evilági liturgikus dimenzióját állítva előtérbe.” Ez a kozmosz kereszténység azonban nem evidens a *Miorița*-ban. Itt transzfigurált kozmoszról van szó. A halált nem tekintik házasságnak a szó hétköznapi értelmében; strukturális házasságról van szó, kozmosz méreteiben. Az ember és a Természet olyan misztikus szolidaritása, ami a modern gondolkodás számára hozzáférhetetlen. Szó sincs panteizmusról, mert a kozmosz önmagában nem szent, a házasság misztériumában való részvétel teszi azzá. „Olyan ez, mint az a házasság, amelyet a misztikusok és a keresztény teológusok úgy értelmeztek, mint Krisztus agóniáját és feltámadását. Elég – hangoztatja Eliade –, ha Szent Ágoston egyik szövegére emlékeztetünk, amelyben Krisztus »mint egy új ház, a kereszt nászágyához jön, felmegy rá, beteljesíti házasságát.«” A mioritikus pásztor násza valóságos istenisülés, pontosabban annak szekularizált változata. De vajon nem lehet blaszfémianak is tekinteni?

1934-ben viszont Eliade fejtegetésében nem sok jót ígért, ahogy „a parasztek tudják, Románia keresztény ország, amelyet az Ég oly sok küldöttje meglátogatott – és ezt az országot meg kell védeni a pogány söpredéktől.”¹¹² A szent és a profán dialektikája a Vasgárda felé mutatott, az Ég küldötte Codreanu lett, a pogány söpredéket pedig majd a rossz zsidók és talán a kommunisták alkotják Eliade számára. A ’30-as évek második felében tartott egyetemi előadásain a halál kérdésével is foglalkozott, éspedig a *Miorița*-t csak említve, a *Manole mestert* (a mi *Kőműves Kelemen*ünknek megfelelő balladát) állította előtérbe. Ezekre az egyetemi előadásokra épülő 1943-as művében, a *Manole mester*hez fűzött magyarázataiban úgy látta, hogy a két népballada a halál gondolatát értékesíti. „De a halál jelenléte nem negatív. A *Miorița*-ban a halál nyugodt visszatérés »az övéihez«”. [Egyik rövid cikkváltozatban a *Miorița*-ban a halál „boldog reintegráció a Természetbe. A halál kozmosz keretben való házasság, a feleség pedig magának a halálnak a revelációja”.¹¹³] A *Manole mester*-ben pedig „a halál alkotó jellegű, mint minden rituális halál. Különösen ez utóbbi balladában leljük fel a halál hősies és férfias felfogását. A román nem keresi a halált, nem is kívánja – de nem fél tőle; amikor pedig rituális

108 Nichifor Crainic: *Isus în tara mea*. Gândirea, 1923. 11–12. sz.

109 Nichifor Crainic: *Nostalgie paradisului*. București, 1940.

110 Mircea Eliade: *Aspects du mythe*. Paris, 1963. 210.

111 Mircea Eliade: *De Zalmoxis à Ghengis-Khan*. Paris, 1970. 218–246.

112 Eliade: *Oceanografie*, 141.

113 Mircea Eliade: *Jurnalul porthuez și alte scrieri*. II. București, 2006. 338.

halálról van szó (háborúról, példának okáért), boldogan néz elébe.”¹¹⁴ Lehet, hogy ami az idézetben zárójelben áll, azt már 1943-ban iktatta be, amikor ez a munkája megjelent, de a többi 1936–37-es gondolat.

Eliade „a román jelenség” autonómiája mellett kardoskodott, de a román ortodoxia forradalmáról kialakított programjába nyugati elemeket is beleszótt, Jacques Maritain katolikus filozófustól vette át a szellem primátusának szolamát. Hatott rá az Oxford Group Movement, amelynek megismerésére maga a kormányzat küldte ki Angliába, mert a király annak mozgósító technikáiban a legionárius propaganda ellenszerét kereste. Hiába. Eliade ugyan fellelkesült, a Mozgalomban „egyetemes forradalmat” látott, olyat, amely – mint Ciorannak írta – „megveri Hitlert”. A Mozgalom vezetője – egy amerikai lelkipásztor – éppen Hitlert akarta megnyerni, hogy Isten igazgatása alatt lépjen fel a „bolsevik Antikrisztus” ellen.¹¹⁵ Eliade tetszését – mint a rádióban mesélte – a közgyónás nyerte meg, ahogy egyetemi tanárok és munkások egymás előtt vallottak bűneikről. És következtetések aligha tetszhetett kormányzati megbízóinak, túl harcias volt, összeurópai keresztény forradalmat jósolt: „Keresztény Európában Románia nyugodtabban fog lélegzeni. De a keresztény forradalom győzelme érdekében, mi, keresztény nép nem maradhatunk karba tett kézzel.”¹¹⁶ A közgyónás során megvalósított egyenlőség megfelel annak, ahogy a Kapitány a legionárius vendéglőben a professzort és a munkást együtt akarta látni. Eliade utolsó nyilvános legionárius megnyilatkozása, egy riport során pedig lelkesen közölte: „...megszületett az új ember. Felismerjük abban a munkásban, a parasztban, az értelmiségiben, aki széttörte egocentrizmusát. Ma a fiatal Románia emancipálta magát a politika gyámsága alól. Éppen azután, hogy mi, néhány »idealista« a szellem primátusáról írtunk.”¹¹⁷ Ezzel már a Vasgárda ihletőjeként jelenítette meg magát. És alighanem itt ér véget Eliade „legionárius klimaxa”, amelyről 1945 májusában vallott naplójának.¹¹⁸

Az interaktivitás Eliade és Codreanu elképzelései között kétségtelen, de ez nem kauzalitás. Az is kétségtelen, spiritualizált egy bűnös ideológiát.¹¹⁹ Az eredmény is kétségtelen. Az út és a motiváció nem foglалható sémákba. Eliade legionarizmusa sajátos szín a legionárius ideológia színpéldében; az európai spektrumon belül is sajátos szint képviselt.

Filozófia és helyzetértékelés kölcsönhatása hatja át Eliade magatartását. Jellemző, ahogy *Oceánográfia*jában 1934-ben a hegelianizmust és a freudizmust összevetette. Mindkettő teljes világmagyarázattal szolgál, a külső és a belső világ identitása révén, de amíg Hegel fogalmai metafizikai jellegűek, Freudnál a „fogalmak” – így idézőjelben Eliadénál – pszichológiai jellegűek. Hegelnél – fejtegeti Eliade – az Abszolútumot nagybetűvel írják, Freudnál kisbetűvel, és ez az abszolútum degradálása, laicizálása. A kettejük elválasztó száz évben győzött a demokrácia, a szériakultúra, mely mindenkinek szól. „A hegelianizmus megkövetelte, hogy az ember filozófus legyen, hogy mindent értsen, abszolút mindent; a freudizmushoz elég, ha az ember félművelt.” Tudjuk, a fasiszták nem szerették Freudot, mert a tudatalatti egyetemes emberi jelenség és egyetemes emberi – nembeli – egyenlőséget feltételez. A faszizmus melegágya a kétségbeesés és a bomlás frenetikus átérzésében és élményében. Ez az élmény tartósan dolgozott Eliadében is: „*Eme teljes bomlás teljében, eme társadalmi mocsár közepében, amelyben élünk, egyetlen egy kiáltást érdemes szétkiáltani: az örömet,*

114 Eliade: *Drumul spre centru*, 474.

115 Țurcanu: *Mircea Eliade*, 324.

116 Gligor: *Mircea Eliade*, 179–180.

117 Gligor: *Mircea Eliade*, 125.

118 Eliade: *Jurnal porthugez*, I. 366.

119 Laignel-Lavastine: *Cioran, Eliade, Ionesco*, 176.

a dicséretet, a profetikus reményt.” Egy valaminek kell mozgatnia az embert: „férfiasság, a szenvedés gőgje, a nyomorúságé, a reménytelen reményé”. Mert: „amikor minden értelmét vesztí, amikor minden semmi és hiábavalóság, minek siránkozzon az ember? Élő valósága eltiporja a világ semmijét, az alkotás hiábavalóságát.” Ekkor hív az élet, arra, hogy „utánozzuk első gesztusát, az alkotást, a születést, az újjászületést”. A lét legitimálja a cselekvést. „Életünk legyen tett.” Mert: „A halál csak annak létezik, aki elfogadja.” Hiszen „körülöttem annyi a halál, hogy nem tudom, miként fojtsam el a vad örömet, hogy ezekből a tetemeiből holnap új élet sarjad”.¹²⁰

Hegel emlegetése nem pillanatnyi felvillanás eredménye. 1952-ben is eltűnődött a román párhuzamokon. A német filozófus – írta naplójában – azért, hogy meghaladja „a szakadékat a belső lét »abszolút végessége« és a külső világ objektivitásának »abszolút végtelensége« között”, és „ez a »férfias egyesülés az idővel [= a történelemmel]« nagyon hasonlít nemzedékem elhatározásához, hogy »csatlakozzon« a politikához és így integrálódjék a történelmi pillanatba, megvédje magát az »absztrakt«-tól, elkerülje az irrealitásba való menekülést”. Ez jellemzi a kommunistákat és a francia egzisztencialistákat. A legionáriusokat átnevezte „hisztorizálóknak” (istoriciști), akik keményen polemizáltak azokkal, akik „1935–38-ban nem »csatlakoztak«”. Ezzel magára utalt, és azokra, akik őt a Vasgárdába való belépésre ösztönözték, olykor kemény támadásokkal is.¹²¹

Freud csak mosolyoghatott volna azon, amit Eliade írt róla, de kritikusa halálkultúrájától alighanem visszarettent volna. És nem is amiatt, ami közvetlenül róla szólt, hanem attól, ami az emberről. Igaz, saját téziseit láthatta volna igazolva. Ő, amikor az emberi világ működésének magyarázatában Erősz és Thanatosz, az életösztön és a halálösztön lépnek elő mindent meghatározó erőkké, akkor a legtöbbet mondta el saját koráról. Jellemző, hogy amikor Stefan Zweiggel elbeszélgetett a hitleri világ borzalmairól, „mint embert mélyen megrázta, ami történt, de mint gondolkodó nem csodálkozott”. Úgy látta, hogy „véleménye, miszerint az emberi lélekben meghúzódó barbár vonás, az elemi pusztító ösztön kiírthatatlan, a legborzalmasabb módon igazolódott”.¹²² E beszélgetés során mintha nem ötlött volna fel Freudban Romain Rolland hozzá intézett levele, amelyen nagyon elgondolkozott. A *rossz közérzet a kultúrában* című művében a francia író azon írásához fűzött néhány észrevételt, amelyben „a vallást mint illúziót [és neurózist] taglalja”.¹²³ „Ő – mármint Romain Rolland, írja Freud – azt válaszolta, hogy a vallásról alkotott itéletemmel teljesen egyetértene, viszont sajnálta, hogy nem méltattam a vallásosság voltaképpeni forrását. Ezt különös érzésnek tartja, mely sohasem hagyja el, úgy találta, hogy sokan mások is ugyanezt vallják, feltételezhetően emberek milliói. Ez az érzés, amelyet ő az »örökkévalóság« sejtelmének nevezne, határtalan, korlát nélküli, mintegy »óceáni« érzés. Ez az érzés tisztán szubjektív tény, semmilyen hittétel, a személyes fennmaradás semmilyen biztosítéka nem kapcsolódik hozzá, azonban ez a forrása a vallásos energiának, amelyet a különböző templomok [helyesen: egyházak] és vallási rendszerek megragadnak, és meghatározott csatornába vezetve bizonyára fel is használnak. Csak ennek az óceáni érzésnek az alapján nevezheti valaki magát vallásosnak akkor is, ha minden hitet és illúziót elutasít”. Freud ezt az érzést magában nem tudta felfedezni.¹²⁴ Eliadéban megvolt, miközben az álmodozást és az álmot elítélte, programként vallva „az álom inváziójának megállítását.”¹²⁵ Óceánográfiaja

120 Eliade: *Oceanografie*, 199., 209., 221

121 Mircea Eliade: *Jurnal*. I. Buc. 1993. 235–236.

122 Library of Congress, Collection of the Manuscript Division, Stefan Zweig: *Blick auf mein Leben*. Capitel 16. 17.

123 Sigmund Freud: *Gesammelte Werke*. XIV. London, 1955. 422.

124 Sigmund Freud: *Esszék*. Bp. 1982. 329–330.

125 Mircea Eliade: *Reverie și automatism mental*. Familia, 1935. 5–6. sz. 31.

olyan vitalizmussal fónodott össze, amelynek formáját csak tartalommal kellett kitölteni. Ezt a formát a legionárius mozgalom valósága töltötte ki. Emlékirataiban is olykor balsejtelmeiről adott számot, arról, hogy nem hitt „nemzedékünk politikai sorsában (és Codreanu csillagában sem),”¹²⁶ miközben annak tagjaként egyfolytában a Vasgárda győzelmét hirdette. Codreanut sohasem tagadta meg. Ő „tett fanatikus románná” – írta naplójában még 1942-ben, 1948-ban pedig arról vallott egy levélben, hogy „Moța emléke miatt csatlakoztam a Vasgárdához.”¹²⁷ És amikor csatlakozott, kételyeit is elfojtotta. Mélyen megbotránkozott azon, ahogy a vasgárdisták a Kapitányt erkölcsileg megsemmisíteni akaró egykori társukkal, Mihail Stelescuval végeztek, mert egy ellenfelet – írta Ciorannak – nem gyilkolnak le a kórházi ágyon, amikor nem is tud védekezni. Megbotránkozását nem tárta a nyilvánosság elé. Viszont azért levelében kifakadt: „Nyerjünk bocsánatot!”¹²⁸

126 Eliade: *Memorii*, 350.

127 Gligor: *Mircea Eliade*, 109.

128 Eliade: *Europa, Asia*, I. 154; Laignel-Lavastine: *Cioran, Eliade, Ionesco*, 118. tolmácsolásában: „Isten irgalmazzon nekünk!”